

СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

Анотація. У статті досліджено складові механізми формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу на основі державного регулювання та координації дій його суб'єктів. Авторами запропоновано алгоритм реалізації регуляторних дій держави щодо впровадження запропонованого у статті механізму, визначено основні проблеми щодо формування конкурентних переваг вітчизняним туристично-рекреаційним комплексом і запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: механізм формування конкурентних переваг, туристично-рекреаційний комплекс, конкурентоспроможність туристичного продукту, державне регулювання у сфері туризму.

Summary. The article explores components of competitive advantage formation mechanism in the national tourism and recreational industry through the state regulation and coordination its' subjects. Authors proposed the algorithm for implementation of the regulatory government actions aimed at development of such mechanism. In the article, the main problems in the domain of competitive advantage development within the domestic tourism and recreational sector were defined, and possible solutions to address these challenges were proposed.

Key words: formation mechanism of competitive advantages, tourism and recreational complex, competitiveness of tourism product, the state regulation in the sphere of tourism.

Постановка проблеми. Глобалізація соціально-економічних процесів, здешевлення транспортних послуг та зростання доступності телекомунікаційних технологій зумовили стрімке зростання мобільності населення і збільшення потоків туристів. Для країни, що приймає, розвиток туристичної індустрії — це не лише засіб ознайомлення іноземців із потенціалом держави та джерело додаткових доходів, але й потужний каталізатор для активізації національної економіки. Саме через можливість підвищення надходжень до бюджету, добробуту населення загострюється суперництво між державами на світовому ринку туристичних продуктів.

На сьогодні конкурентоспроможність національного туристичного продукту залежить не лише від сукупності результатів діяльності підприємств національного туристично-рекреаційного комплексу, але й від координації дій його суб'єктів, що потребує підтримки туристичної індустрії з боку держави. Особливо вагоме значення це має для підвищення конкурентоспроможності національного туристичного продукту, що передбачає формування його конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування конкурентних переваг та підвищення рівня конкурентоспроможності національних товарів і послуг знайшла відображення в численних працях представників економічної науки. Зокрема, різнобічні аспекти конкурентоспроможності національної економіки розглядали

Ф. Найт, М. Портер, Ф. Хайек, П. Хейне, Е. Чемберлен, Й. Шумпетер тощо. Вагомий внесок у теорію конкуренції також зробили вітчизняні та російські науковці. Серед авторів, які досліджують питання розвитку національних ринків туристичних продуктів, можна виокремити Н. Алешугіну [1], І. Безуглого [2], В. Герасименка [3], Ю. Гуленко [4], М. Жукову [5], П. Ковалю [1], О. Любіцеву [6], В. Савченка [7], В. Семенова [8], Д. Стеченко [2], В. Стойку [9], Л. Томаневич [10] тощо.

Водночас, підкреслюючи вагомість сформованих в економічній науці теоретико-методологічних і практичних розробок щодо чинників забезпечення конкурентоспроможності національного ринку товарів та послуг, у тому числі туристичних, слід зазначити, що в існуючих джерелах недостатньо уваги приділено науковому обґрунтуванню форм і методів впливу держави на процес формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу з використанням небюджетних джерел фінансування, механізмів його саморегуляції.

Метою статті є дослідження складових механізмів формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу на основі державного регулювання та координації дій його суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Процес формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу відбувається під впливом сил конкурентного поля, в межах

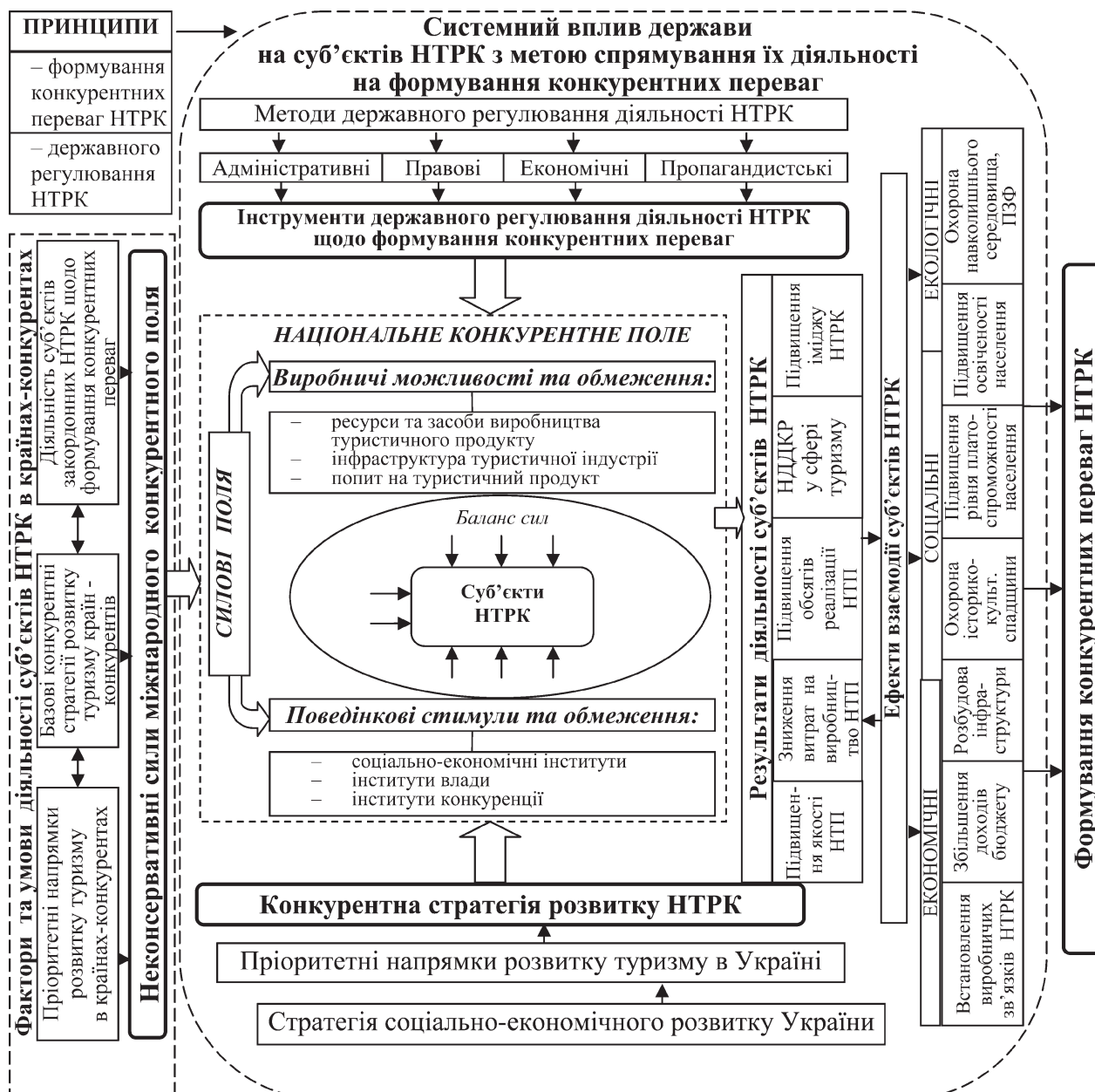
якого функціонують його суб'єкти. Отже, інструментами впливу на суб'єктів комплексу для формування ними конкурентних переваг є чинники сил конкурентного поля: ресурси, засоби, інфраструктура виробництва туристичного продукту, попит на нього, а також інститути: соціально-економічні, влади та конкуренції (більш детально див. [11]).

Організація туристичної діяльності в країні повинна забезпечувати ефективне виконання нормоутворювальної, контрольної та координаційної функцій регулювання. На нашу думку, механізм формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу — це система взаємоузгоджених методів, спо-

собів та інструментів, яка забезпечує позитивні синергетичні ефекти (економічного, соціального, екологічного характеру) від розрізненої діяльності щодо формування конкурентних переваг його суб'єктів. Схематично його зображено на рис. 1.

Дію цього механізму забезпечує системний вплив держави на силові поля виробничих можливостей і обмежень (ресурси, засоби виробництва туристичного продукту; інфраструктура туристичної індустрії, попит на туристичний продукт) та поведінкових стимулів і обмежень (соціально-економічні інститути, а також інститути конкуренції і влади) (див. рис. 1).

У результаті такого впливу створюється відповідний баланс сил конкурентного поля, тобто

Перелік скорочень: НТП – національний туристичний продукт;

НТРК – національний туристично-рекреаційний комплекс; ПЗФ – природно-заповідний фонд.

Рис. 1. Механізм формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу

умови функціонування суб'єктів національного туристично-рекреаційного комплексу, в яких найбільш вигідною стратегією розвитку є формування конкурентних переваг.

У результаті дії сил конкурентного поля суб'єкти національного туристично-рекреаційного комплексу можуть встановити зв'язки між його секторами, підвищити якість туристичних послуг, знайти способи для зниження ціни, вийти на нові ринки збуту тощо. Це призведе до становлення цього комплексу, налагодження системи його внутрішніх виробничих зв'язків, формування туристично-рекреаційних кластерів, а також спільної діяльності суб'єктів щодо відновлення територій, розбудови туристичної та соціально-побутової інфраструктури, охорони історико-архітектурних пам'яток, наукових досліджень у сфері туризму тощо.

Системний вплив держави, який є основною рушійною силою механізму формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу, формується із системи загальних методів та інструментів державного регулювання з урахуванням специфіки діяльності суб'єктів кожного окремого сектору досліджуваного комплексу. За допомогою економічних та пропагандистських методів формується інституційне підґрунтя спонукального характеру, а використовуючи правові та адміністративні методи — чинники, що обмежують суб'єктів від дій, які є неефективними або такими, що стримують досягнення загальногалузевої мети.

На вибір конкретних інструментів державного регулювання з метою утворення запропонованого механізму формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу впливають: по-перше, існуючий баланс сил конкурентного поля, по-друге, загальні принципи формування конкурентних переваг і державного регулювання (зокрема доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості). Крім того, враховуючи, що національний туристично-рекреаційний комплекс є частиною системи національної економіки, необхідно враховувати загальнодержавний вектор розвитку. З цією метою конкурентна стратегія цього комплексу повинна базуватися на засадах стратегії соціально-економічного розвитку України і пріоритетних напрямках розвитку туризму в ній.

Невід'ємною частиною механізму формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу, на яку в нинішніх умовах наша держава не може впливати, є діяльність суб'єктів міжнародного конкурентного поля (транснаціональних компаній у сфері туризму та держав-конкурентів). Це призводить до необхідності базувати вибір конкурентної стратегії не лише на результатах аналізу вітчизняного

ринку туристичних продуктів, але й враховувати фактори міжнародного конкурентного поля.

Практичну реалізацію (впровадження) регулятивної дії держави на суб'єктів національного туристично-рекреаційного комплексу в межах вказаного механізму можна відобразити за допомогою алгоритму дій, схематично зображеного на рис. 2.

Запропонований алгоритм (див. рис. 2) дозволяє через обмеження та розширення ступенів свободи суб'єктів національного туристично-рекреаційного комплексу спрямовувати їх діяльність в напрямку, необхідному для досягнення конкурентоспроможності досліджуваного комплексу. Однак, застосовуючи стандартні інструменти (законодавчі, адміністративні та економічні), необхідно враховувати, що будь-який окремий суб'єкт завжди діє з егоїстичними цілями, які є основою його мотивації та імпульсом до дії.

Важливою є можливість зміни запрограмованого результату (див. рис. 2) в процесі діяльності національного туристично-рекреаційного комплексу. Оскільки вибір стратегії і формування конкурентного поля відбуваються в динамічному середовищі, необхідно, окрім моніторингу досягнення результату, здійснювати оцінку адекватності встановлених критеріїв оцінки, а також принципів і напрямків загальнонаціональної стратегії.

Для інформування суб'єктів національного туристично-рекреаційного комплексу з метою формування у них потреби реалізовувати конкурентні переваги в межах національної стратегії необхідно проводити цілеспрямовану туристичну політику держави з використанням інструментів брендінгу територій. Це сприятиме впровадженню національних брендів та спрямуванню діяльності регіонів щодо впровадження регіональних брендів у межах загальнодержавної концепції. Найбільш складним для реалізації, і в той же час найважливішим, є третій етап (див. рис. 2) — формування балансу сил конкурентного поля, що сприятиме досягненню мети національного туристично-рекреаційного комплексу.

Для цього необхідно визначити чинники дисбалансу дії силових полів консервативних сил національного конкурентного поля, спираючись на їх детальний аналіз.

На сучасному етапі становлення національного туристично-рекреаційного комплексу можна виокремити такі проблеми: відсутність загальнодержавної конкурентної стратегії розвитку, низький рівень конкуренції на ринку в'їзного і внутрішнього туropolейтингу, неврегульованість діяльності туристичних агенцій щодо продажу неповних пакетів послуг, проблеми в супутніх секторах, невибагливий попит внутрішнього туриста тощо. Виходячи із вищезазначеного, ми пропонуємо такі шляхи підвищення конкурентоспромож-

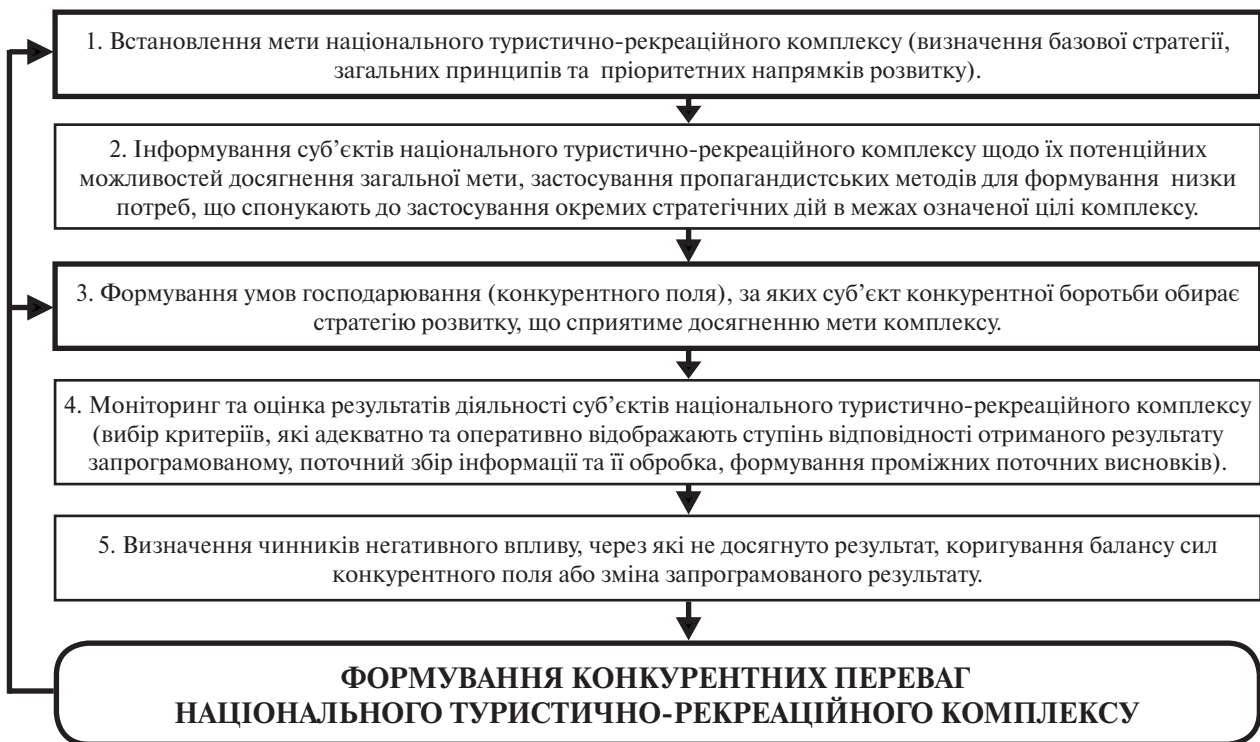

Рис. 2. Алгоритм реалізації регуляторних дій держави щодо впровадження механізму формування конкурентних переваг національного туристично-рекреаційного комплексу

ності національного туристично-рекреаційного комплексу:

— розробка та впровадження конкурентної стратегії туристично-рекреаційного комплексу України в межах національної стратегії соціально-економічного розвитку;

— територіальний брендинг національного туристично-рекреаційного комплексу з метою просування на закордонні ринки туристичних брендів України;

— підвищення інтенсивності конкуренції в секторі внутрішнього та іноземного туризму через сприяння входженню абсолютно нових конкурентів на ринок та отримання ліцензії внутрішнього туристичного оператора діючими туристичними агенціями;

— покращення структури попиту на внутрішньому туристичному ринку через підвищення інформованості вітчизняного туриста та відвідувачів з країн-сусідів щодо технологій обслуговування, прийнятих в Україні та світі, процесу і результатів проведення обов'язкової сертифікації послуг, категоризації закладів розміщення і харчування, вигідності купівлі туристичних послуг, скомплектованих в тур (пакет послуг);

— сприяння структурним змінам міжнародного в'їзного потоку України в результаті просування національного туристичного продукту на ринки держав дальнього зарубіжжя. Формування активного каналу збуту за допомогою закордонних державних установ, спільних підприємств та договірних відносин між українськими рецептив-

ними і закордонними ініціативними туристичними операторами;

— правове закріплення обов'язкової сертифікації послуг розміщення і харчування всіх суб'єктів господарювання, водночас доопрацювання існуючих стандартів для потреб усіх учасників ринку, збільшення їх гнучкості та жорсткі вимоги до кваліфікації і спеціалізації персоналу. Водночас пільгове оподаткування підприємств високої категорійності;

— детинізація альтернативного сектору розміщення через розробку законодавчих актів щодо діяльності приватних господарів, які надають житло в оренду: довгострокову (91 день і більше) і короткострокову (1–90 днів). Останній вид повинен здійснюватись суб'єктами господарювання. Посилення діяльності органів податкової адміністрації з виявлення та контролю приватних господарів, що здійснюють оплачувану діяльність з тимчасового розміщення, формування їх каталогу. Водночас юридична та інформаційна підтримка приватних господарів, спрямована на їх об'єднання в асоціації та/або апарт-готелі;

— інформаційно-організаційні заходи з метою сприяння утворенню кластерів підприємств територіальних туристично-рекреаційних комплексів: посилення взаємозв'язків між підприємствами секторів комплексу, державна підтримка існуючих асоціацій та об'єднань підприємств туристично-рекреаційного комплексу; ініціація таких об'єднань за допомогою проведення конференцій, форумів, виставкових заходів.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, ми визначили основні проблеми в процесі становлення національного туристично-рекреаційного комплексу України, етапи формування конкурентних переваг і запропонували напрямки державного регулювання досліджуваного комплексу національної економіки. Однак, згідно з результатами нашого дослідження, вплив на суб'єктів національного туристично-рекреаційного комплексу з метою спрямування їх діяльності на формування конкурентних переваг повинен носити системний характер. Тому доцільною є розробка сценарію їх реалізації, згідно з яким усі заходи будуть впроваджуватись не відокремлено один від одного, а з урахуванням часу, необхідного на їх реалізацію, та результатів утворюваного ними впливу на суб'єктів національного туристично-рекреаційного комплексу.

Література

1. Коваль П. Ф. Інноваційні стратегії розвитку туристично-рекреаційної сфери України / П. Ф. Коваль, Н. О. Алешугіна, О. Г. Пархоменко, Г. П. Андреева // Формування інноваційної моделі розвитку національної економіки України : монографія : у 2-х ч. / за заг. ред. д-ра екон. наук, професора І. С. Каленюк. — Чернігів : ЧДІЕУ, 2009. — С. 108–121.
2. Стеченко Д. М. Організаційно-економічний механізм регулювання сфери надання рекреаційно-туристичних послуг / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2014. — № 2. — С. 55–60.
3. Герасименко В. Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія / В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк, С. Г. Нездойминов та ін. ; ред. В. Г. Герасименко ; Одес. нац. економ. ун-т. — Одеса : Астропринт, 2013. — 303 с.
4. Гуленко Ю. П. Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (на прикладі Тернопільської області) [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / Гуленко Ю. П. ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон дослідж. — Л., 2005. — 199 с.
5. Жукова М. А. Управление индустрией туризма в современных условиях : дис. ... доктора екон. наук : 08.00.05 / Жукова Марина Александровна. — М., 2003. — 354 с.
6. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. — [2-е вид., перероб. та доп.] — К. : Альтпрес, 2003. — 436 с.
7. Савченко В. Ф. Роль держави у розвитку туристичної індустрії України / В. Ф. Савченко, С. О. Стойка // Науковий вісник ЧДІЕУ. — 2013. — № 1 (17). — С. 9–15.
8. Семенов В. Ф. Державне регулювання та управління регіональним розвитком туризму [Електронний ресурс] / В. Ф. Семенов // Економіка і управління. — 2010. — № 1. — С. 40–44. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ekupr/2010_1/b2.pdf.
9. Стойка В. О. Науково-практичні засади інвестування туристичної галузі [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Стойка В. О. ; Чернігів. держ. ін-т економіки і упр. — Чернігів, 2011. — 19 с.
10. Томаневич Л. М. Організаційно-економічний механізм управління туристично-рекреаційними комплексами в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Л. М. Томаневич. — Львів, 2005. — 215 с.
11. Андреева Г. П. Конкурентне поле національного туристично-рекреаційного комплексу в процесі формування його конкурентних переваг / Г. П. Андреева // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. — 2013. — № 1 (17). — С. 20–25.